

KSIEŻNA ANNA
Z SAPIEHÓW JABŁONOWSKA
(1728 - 1800)

KSIĘŻNA ANNA Z SAPIEHÓW JABLONOWSKA

(1728 – 1800)

**TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ SIEMIATYCZ
URZĄD MIASTA SIEMIATYCZE
SIEMIATYCKI OŚRODEK KULTURY**

**KSIĘŻNA ANNA Z SAPIEHÓW JABŁONOWSKA
(1728 – 1800)
W 200. ROCZNICĘ ZGONU**

**pod redakcją:
Adama Wołka
i Zbigniewa J. Wójcika**

SIEMIATYCZE 2001

Recenzenci

Prof. dr hab. Irena Maryniakowa

Prof. dr hab. Janusz Wojtasik

Skład i łamanie

Andrzej Maciejewski

Korekta

Nina Dąbrowska

Projekt okładki

Helena Małyszko

Na okładce

Portret Anny ks. Jabłonowskiej w auli Akademii Medycznej w Białymstoku (dawnej sali balowej w pałacu Branickich).

Na wklejce – Fotokopia akwareli przedstawiającej panoramę Siemiatycz, z widokiem pałacu Anny ks. Jabłonowskiej, nieznanego autorstwa (bardzo zniszczonej). W latach 1950 – 1952 sfotografował ją do swoich zbiorów Antoni Nowicki w kościele w Kocku.

ISBN 83-906278-1-7

Wydano przy dofinansowaniu przez Komitet Badań Naukowych.

© Copyring by AG-BART 2001

Druk i oprawa

AG-BART, 15-225 Białystok, ul. Grottgera 6a, tel/fax 085) 732 18 05

Wydawnictwo

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ SIEMIATYCZ

SPIS TREŚCI

Przedmowa	7
Henryk Mierzwiński	
Księżna Anna Paulina z Sapiehów Jabłonowska (1728-1800). Szkic do biografii	11
Krystyna Marszałek Młyńczyk	
Księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska i jej świat	27
Eugeniusz Borowski	
Znane i nieznane źródła dotyczące księżny Anny Pauliny Jabłonowskiej i jej otoczenia w zasobach akt Archiwum Diecezjalnego w Drohiczynie	41
Zbigniew Wójcik	
Siemiatycki gabinet historii naturalnej Anny Jabłonowskiej	90
Aneks - Wiersz Fabiana Sakowicza o Annie Jabłonowskiej	125
Józef Maroszek	
Goście siemiatyckiego Gabinetu Historii Naturalnej Anny księżnej Jabłonowskiej w latach 1782-1792	135
Józef Maroszek	
Henryk Ciecierski z Bacik Średnich, kontynuator idei księżnej Anny Jabłonowskiej	168
Adam Wolk	
Księżna Anna Jabłonowska - twórczyni leśnictwa wydzielonego w „Ustawach...” jako osobnego działu gospodarki wiejskiej	209
Aneks - Tabela użytku różnych drzew na naczynia i inne potrzeby służących wg Anny Jabłonowskiej	219
Kazimierz Uszyński	
Z dziejów współpracy księżny Anny Jabłonowskiej i księdza Krzysztofa Kluka	226
Piotr Wł. Górski	
Krzysztof Kluk i Anna Jabłonowska - miscellanea farmaceutyczne	232
Mieczysław Ignacy Matosiuk	
Szkoła położnych w Siemiatyczach – praktyczna realizacja przez księżną Annę Jabłonowską programu Komisji Edukacji Narodowej	243

Adam Dobroński

Bitwa siemiatycka 6 - 7 luty 1863 r. Zniszczenie pałacu ks. Anny Jabłonowskiej 258

Adam Wołk

Rosyjska relacja o spaleniu pałacu Anny Jabłonowskiej w Siemiatyczach _____ 273

Zbigniew Wójcik

Anna Paulina Jabłonowska i Siemiatycze w drugiej połowie XVIII w. w pracach historyków z lat 1936-1999 _____ 279

ANEKS - Dokumenty z zasobów Archiwum Diecezji Drohiczyńskiej i zabytki sakralne kościoła w Siemiatyczach _____ 306

SPIS ILUSTRACJI _____ 322

NOTY O AUTORACH _____ 327

**Henryk Ciecierski z Bacik Średnich, kontynuator idei księżnej
Anny Jabłonowskiej**

W niedalekim sąsiedztwie Siemiatycz, pozostają Baciki Średnie, słynne niegdyś swym drewnianym, pięknym, staropolskim dworem, w którym u schyłku XIX i w 1 poł. XX w. zgromadzono cenną kolekcję muzealiów. Twórcą zbiorów był ówczesny właściciel majątności Baciki Średnie – Henryk Ciecierski (1864-1933). Dziś eksponaty z Bacik podziwiać możemy w Państwowym Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Grodnie, ale i w moskiewskiej Trietiakowskiej Galerii. Archiwalia wzbogaciły dział rękopisów Ossolineum we Wrocławiu oraz Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu. Również inne polskie muzea – w Poznaniu, Warszawie i Krakowie obdarowane zostały eksponatami z Bacik. Ofiarodawcami byli Stefan Ciecierski, Henryk Ciecierski, Henrietta z Ciecierskich i Stanisław Augustynowicz-Ciecierski. Do dziś, w zbiorach rodzinnych, zachowały się liczne podziękowania za poczucie obywatelskie. Część ocalonych po wojnie pamiątek, nadal przechowywana jest też w rodzinie.

Przypomnieć należy dzieje założenia dworskiego w Bacikach Średnich, bo na historyczny klimat Bacik składały się nie tylko cenne zabytki ruchome, ale i zabytkowa zieleń, mała architektura parkowa i rzeźby, prehistoryczne kurhany i architektura dworu.

Siedzibę dworską w Bacikach zlokalizowano wśród lasów, na wzniesieniu opadającym w kierunku zachodnim, do doliny rzeki Mahomet¹ i w kierunku północnym, do doliny niewielkiego strumienia. Pierwszymi właścicielami dóbr ziemskich Baciki była

¹ H. Ch. Textor, D. F. Sotzman *Topographisch Militärische Karte vom vormaligen Neu-Ostpreussen oder dem jetzigen Nordlichen Theil des Herzogthums Warschau nebst dem Russischen Districk Mit Allerhoch Lieutenans... Geusau, und unter ortlicher Aufsicht des Quartiermeisters Oberst Lieutenans v. Stein aufgenommen vermessung Karte auf Blaetter reducirt nach eigenen trigonometrischen Messungen und astronomisches Beobachtungen berichtet, und nach dem topographisches Registern redigirt, vom...* Berlin 1808. Skala 1:155 000.

rodzina Szczytów h. Jastrzębiec, właścicieli ponadto Szczytów Dzieciołowa. 23 VII 1469 r. Jakub Janowicz Szczyt zapisał swemu diakowi wójtostwo we wsi Bacikowicze. Już wówczas dobra były skolonizowane i musiała istnieć siedziba dworska². Jakub Szczyt miał 2 synów: Mikołaja, marszałka hospodarskiego (w l. 1522-1531) i Stanisława, a także córkę Jadwigę, zamężną za Jerzym Olechnowiczem przezwanym Irzyk. Przed 1524 r. zmarł bezpotomnie Stanisław Szczyt. Wdowa po nim, Zofia wyszła powtórnie za mąż, za Pawła Raczkę Puczyckiego z Ruskowa, wojskiego bielskiego, wójta z Wysokiego Mazowieckiego, brata Jerzego Raczki Puczyckiego, sędziego bielskiego (w l. 1515-1533) z Turośni Kościelnej. 20 XI 1531 r. król Zygmunt I wydał dekret, w sprawie podziału pozostałych po Stanisławie Szczycie dóbr, pomiędzy Mikołajem Szczytem (marszałkiem JKM 1522-1522), bratem zmarłego Stanisława oraz szwagrem Irzykiem Olechnowiczem, a wdową po Stanisławie Szczycie Pawłową Raczkową³.

Po matce Jadwidze Szczytównie dobra Baciki i Szczyty Dzieciołowo odziedziczył Jan Irzykowicz. Ten, dworzanin JKM (1549 r.) był starostą mielnickim i łosickim (w l. 1551-1558), rezydował, z racji na bliskość Mielnika w Bacikach. Musiał tam zaprowadzić renesansową kompozycję przestrzenną, analogiczną do innych podlaskich rezydencji pańskich, w dobrach dworzan Zygmunta Augusta. Domyślać się tylko możemy, że korzystać musiał z usług mierników królewskich, którzy w tym czasie dokonywali pomiary włócznej rządzonej przez niego starostw. Dobra obejmujące ok. 72 włók chłopskich (ok. 1500 ha) były dobrze urządzone. Posiadały liczne młyny – 8 kół i 2 folusze.

Najstarszym synem Jana Irzykowicza, starosty mielnickiego, był Kasper Irzykowicz, podkomorzy ziemi mielnickiej, dworzanin JKM, który otrzymał w dziedzictwo Szczyty Dzieciołowo, ale też w l. 1559-1568, po śmierci ojca, zarządzał dobrami Baciki,

² *Russkaja istoričeskaja biblioteka*, t. 20, Petersburg 1905; t. 20 [Metryka Litewska (dalej ML), Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, t. I, nr 51, t. III, nr 1285-1287]; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI wieku*, Wrocław 195, s. 95.

³ AGAD, ML, nr 202, k. 218.

przeznaczonymi na dziedzictwo małoletnich braci i na „oprawę” wdowy⁴.

Kasper Irzykowicz posłował z ziemi bielskiej na sejm unijny w 1569 r. do Lublina. 3 III 1569 r. wyjechał on z Lublina oświadczając, że nie jest już posłem, bo po wyjeździe Litwinów mandat jego ustał i nie chce być poczytywany przez panów litewskich za zdrajcę. Litwini pragnęli go przekupić, napominali, że jest z rodu Olechnowiczów⁵. Najpewniej, wobec zagrożenia konfiskatą dóbr, która mogła spotkać nieposłusznego królowi posła bielskiego, 12 IV 1569 r. bracia Kaspra - Przeclaw, Oktawian, Olbrycht i Hieronim, występowali w sądzie przeciw niemu, o ich należności ze wsi Baciki – Piotrowa, Iliaszowa i Panasowa (późniejszych Bacik Średnich, Bacik Bliższych i Bacik Dalszych), Moszczoniej (Pańskiej) i Trzcienca (Grabarka), dworu Baciki, a także o ojcowskie rzeczy ruchome i należności z tytułu fundacji cerkwi ruskiej w Bacikach⁶.

Siedzibę rodową w Bacikach Średnich otrzymał Olbrycht (czyli Wojciech) Irzykowicz. W 1580 r. przy dworze funkcjonował młyn wodny z 2 kołami i foluszem. Do tego działu dóbr należała ponadto wieś Trzcieniec. Dwaj jego bracia – Jarosz i Oktawian Irzykowiczowie trzymali dwa inne działki i osiedli w swych dworach w Bacikach Bliższych i Bacikach Dalszych⁷.

Zapewne w I poł. XVII w. siedziba dworska otrzymała regularną barokową kompozycję. Wzniesiono piękny drewniany dwór, usytuowany frontem na południe (przetwał do 1975 r.). Przed dworem umieszczono prostokątny dziedziniec, a dalej na płd. budynki gospodarcze. Wiodła do nich od zach. aleja, przepływająca się przez rzekę Mahomet. Być może inna droga prowadziła do dworu od płn., przez ogrody położone na płn. i zach. od dworu. Jeszcze inna wiodła do tego budynku od wsch., z folwarku Ossolin. Na rzece,

⁴ S. Uruski, A. A. Kosiński, A. Włodarski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, Warszawa 1909, t. 6, s. 56; J. Maroszek, W. Wilczewski, *Epitafium Przeclawa Monwida Irzykowicza odkryte w Turośni Kościelnej*, „Białostoczczyzna” 1992, nr 2(27).

⁵ Muzeum Narodowe (dalej MN) Kraków, Biblioteka Czartoryskich (dalej Bibl. Czart.), Teki Naruszewicza, nr 77, s. 89-103: *Nowiny Lubelskie* [Anonim].

⁶ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Mińsk, F. 1706, op. 1, nr 2, k. 3030v.

⁷ A. Jabłonowski, *Podlasie*, „Źródła dziejowe”, t. XVII, cz. 1, Warszawa 1908, s. 62-63, 76.

w sąsiedztwie alei dojazdowej, funkcjonował młyn. XVII-wieczna kompozycja ogrodu uległa, w czasach późniejszych kompletnej przebudowie. Śladem po niej była tylko pewna regularność centralnej części kompozycji, zachowującej kilka prostych dróg. Pozostało też rozmieszczenie w przestrzeni poszczególnych części funkcjonalnych założenia. Kompozycja ogrodów uległa w XVIII w. częściowemu zniszczeniu. Dotyczyło to zwłaszcza części ozdobnej, która w dużej mierze zarosła lasem.

Przed 18 IV 1660 r. zmarł kolejny właściciel Bacik Średnich, Kasper Monwid Irzykowicz (syn Olbrychta-Wojciecha), miecznik podlaski (1636-1660), pozostawiając wdowę Dorotę Kiszczankę, synów Kazimierza i Andrzeja i córkę Annę. W 1662 r. mieszkali oni we dworze w Bacikach⁸.

Anna Irzykowiczówna przed 1668 r. poślubiła Zbigniewa Ossolińskiego (zm. 1678), starostę drohickiego (w l. 1648-1678)⁹, wnosząc w posagu majątność Baciki Średnie w dom Ossolińskich¹⁰. Nastąpił regres kompozycji ozdobnej, bo Baciki Średnie spadły do roli folwarku dóbr ciechanowieckich. W 1676 r. rejestr pogłównego wyliczał *Dziedziczna wieś Baczyki. Dwór [Zbigniewa z Tęczyna Ossolińskiego] JMP starosty drohickiego, w którym mieszka szl. Stanisław Tokarzewski, urzędnik, od siebie. Tenże urzędnik od czeladzi dworskiej plebeis osób numero 3. Tenże ze wsi Piszczatki, Bacików i młynarzów, osób numero 79*¹¹. Zresztą Ossolińscy zastawili Baciki Pawłowi Zaszczyńskiemu, podstolemu ziemi mielnickiej i podstarościemu mielnickiemu. Zaszczyńskiego zamordowali w 1701 r. miejscowi chłopci¹².

Kolejnym posesorem był Antoni Ossoliński (zm. przed 1692 r.)

Katarzyna z Miączyńskich Ossolińska zmarła w 1729 r. Franciszek Maksymilian Ossoliński ponownie ożenił się w 1732 r. z Katarzyną Jabłonowską, córką Jana hr. na Jabłonowie, wojewody

⁸ *Akty izdawaemyje Vilenskoj Archeografičeskoj komisszej dla razbora drevnich aktov*, t. 33, Wilno 1908, s. 521.

⁹ *Volumina legum*, t. IV, s. 112, t. V, s. 284.

¹⁰ Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tab. 144.; S. K. Kossakowski, *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*, t. 2, Warszawa 1860, s. 127-137.

¹¹ MN Kraków, Bibl. Czart., nr 1099, s. 679.

¹² W. Kuczyński, *Pamiętnik 1668-1737*, opr. J. Maroszek, Białystok 1999, s. 29.

ruskiego i Joanny hr. de Bethune¹³. W 1738 r. Franciszek Maksymilian Ossoliński przekazał swemu synowi Tomaszowi Konstantemu Ossolińskiemu dobra Ciechanowiec, Baciki Średnie i Czartajew. Początkowo, do 1736 r., był on duchownym, osiągając tytuł kanonika krakowskiego. W 1741 r. ożenił się z Teresą (1722-1801), córką Wojciecha Lanckorońskiego. Jediną spadkobierczynią Tomasza i Teresy Ossolińskich była ich córka Katarzyna (1743-1807), która poślubiła Rocha Jabłonowskiego¹⁴.

Teresa Ossolińska, wyraźnie pod wpływem Anny Jabłonowskiej z Siemiatycz, wprowadziła drobiazgową rachunkowość folwarku Baciki Średnie, do którego należały 2 wsie chłopskie: Baciki i Moszczona. Ekonom folwarku opracował w związku z zarządzeniem dziedziczki: *Regestr jednoletni od dnia 24 VI 1784 do tegoż dnia r. 1785 folwarku Bacykowskiego*. Uprawiano na gruntach dworskich żyto, pszenicę, owies i chmiel. Dwór otaczały bielniki, na których bielono tkaniny¹⁵.

Ciecierscy herbu Rawicz wywodzili się z Ciecierzyna pod Lublinem. W 1571 r. Paweł Ciecierski zamienił włość Świerzeń z Radziwiłłem na majątność Mordy w ziemi drohickiej¹⁶. Odtąd dobra te, przez kilka pokoleń, pozostawały w ich ręku. Ciecierscy licznie zajmowali urzędy podlaskie, ziemskie drohickie i mielnickie¹⁷.

Ostrożany, Stadniki, Bryki, Pełch, Perlejewo, Pieczyska, Leszczkę, Przybyszyn i wiele części w innych wsiach wniosła w dom Ciecierskich Teodora z książąt Korybut Woronieckich. Była ona żoną Ignacego Ciecierskiego (po jego śmierci wyszła powtórnie za mąż za Franciszka Junoszę Podoskiego). Wymienione dobra ziemskie, po zmarłym bracie Ignacym, odziedziczył 20 VIII 1794 r. Jakub Ciecierski (kolejno miecznik drohicki, podstoli, podczaszy i od 1783 r. stolnik podlaski), który poślubił Konstancję Kuczyńską¹⁸. Jakub Ciecierski ok. 1801 r. zmarł, kiedy jedyny syn Dominik (ok. 1782-10 XII 1828) miał zaledwie 19 lat, toteż zarząd dóbr w testamencie

¹³ S. K. Kossakowski, op. cit., t. 2, s. 132.

¹⁴ L. Potocki, *Wspomnienia mojej młodości – Świsłocz, Różana, Dereczyn*, „Gazeta Codzienna”, 1860 r.

¹⁵ Zakład Narodowy im. Ossolińskich, rkps nr 3857/II.

¹⁶ AGAD, Metryka Koronna, nr 109, k. 509.

¹⁷ S. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 3, Warszawa 1900, s. 161-163.

¹⁸ Archiwum Państwowe (dalej AP) Białystok, Starszy Notariusz Grodzieński (dalej SNG), nr 9895.

ruskiego i Joanny hr. de Bethune¹³. W 1738 r. Franciszek Maksymilian Ossoliński przekazał swemu synowi Tomaszowi Konstantemu Ossolińskiemu dobra Ciechanowiec, Baciki Średnie i Czartajew. Początkowo, do 1736 r., był on duchownym, osiągając tytuł kanonika krakowskiego. W 1741 r. ożenił się z Teresą (1722-1801), córką Wojciecha Lanckorońskiego. Jediną spadkobierczynią Tomasza i Teresy Ossolińskich była ich córka Katarzyna (1743-1807), która poślubiła Rocha Jabłonowskiego¹⁴.

Teresa Ossolińska, wyraźnie pod wpływem Anny Jabłonowskiej z Siemiatycz, wprowadziła drobiazgową rachunkowość folwarku Baciki Średnie, do którego należały 2 wsie chłopskie: Baciki i Moszczona. Ekonom folwarku opracował w związku z zarządzeniem dziedziczki: *Regestr jednoletni od dnia 24 VI 1784 do tegoż dnia r. 1785 folwarku Bacykowskiego*. Uprawiano na gruntach dworskich żyto, pszenicę, owies i chmiel. Dwór otaczały bielniki, na których bielono tkaniny¹⁵.

Ciecierscy herbu Rawicz wywodzili się z Ciecierzyna pod Lublinem. W 1571 r. Paweł Ciecierski zamienił włość Świerzeń z Radziwiłłem na majątność Mordy w ziemi drohickiej¹⁶. Odtąd dobra te, przez kilka pokoleń, pozostawały w ich ręku. Ciecierscy licznie zajmowali urzędy podlaskie, ziemskie drohickie i mielnickie¹⁷.

Ostrożany, Stadniki, Bryki, Pełch, Perlejewo, Pieczyska, Leszczkę, Przybyszyn i wiele części w innych wsiach wniosła w dom Ciecierskich Teodora z książąt Korybut Woronieckich. Była ona żoną Ignacego Ciecierskiego (po jego śmierci wyszła powtórnie za mąż za Franciszka Junoszę Podoskiego). Wymienione dobra ziemskie, po zmarłym bracie Ignacym, odziedziczył 20 VIII 1794 r. Jakub Ciecierski (kolejno miecznik drohicki, podstoli, podczaszy i od 1783 r. stolnik podlaski), który poślubił Konstancję Kuczyńską¹⁸. Jakub Ciecierski ok. 1801 r. zmarł, kiedy jedyny syn Dominik (ok. 1782-10 XII 1828) miał zaledwie 19 lat, toteż zarząd dóbr w testamencie

¹³ S. K. Kossakowski, op. cit., t. 2, s. 132.

¹⁴ L. Potocki, *Wspomnienia mojej młodości – Świsłocz, Różana, Dereczyn*, „Gazeta Codzienna”, 1860 r.

¹⁵ Zakład Narodowy im. Ossolińskich, rkps nr 3857/II.

¹⁶ AGAD, Metryka Koronna, nr 109, k. 509.

¹⁷ S. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 3, Warszawa 1900, s. 161-163.

¹⁸ Archiwum Państwowe (dalej AP) Białystok, Starszy Notariusz Grodzieński (dalej SNG), nr 9895.

powierzył na wypadek swej śmierci żonie – Konstancji z Kuczyńskich, zaś Dominikowi folwark Ciepielin, by *uprawiał się w gospodarowaniu*.

9 VI 1804 r. Dominik Ciecierski nabył majątek Pobikry, a 18 VI 1805 r. Skórzec¹⁹. W 1805 r. Dominik otrzymał od matki zarząd także nad dobrami *w kraju pruskim*, z Ostrożanami na czele.

Z kolei dobra Ciechanowiec (wraz z Bacikami Średnimi) własność Katarzyny z Ossolińskich Jabłonowskiej, później należące do Ciecierskich, początkowo wykupił rząd pruski. 2 III 1804 r. jako właściciel wzmiankowany był prezydent Kamery Prus Nowowschodnich w Białymstoku Friedrich Schimmelfennig. Nabył je kolejno Fryderyk von Kühlen z Królewca, który 9 IV 1806 r. część tej własności wraz z Czajami, Małyszczynem, Korycinami, Lachówką, Wieremiejkami, Czartajewem, Gryckami, Krasewiczami, Syczami, Bacikami Średnimi (1 254 dziesięcin = 1380 ha) i Moszczoną (381,5 dziesięcin = 420 ha) odsprzedał Dominikowi Ciecierskiemu²⁰. 23 III 1811 r. Dominik Ciecierski nabył Kostusin (alias Poniaty) od Prusaka Friedricha Schimelfeniga. W 1816 r. w zamian za klucz mordzki nabył Ciechanowiec (1084 dziesięcin = 1200 ha), Malec (606 dziesięcin = 667 ha) i folwark Ciechanowczyk (3444 dziesięcin = 3788 ha)²¹.

Dominik Ciecierski stał się właścicielem wielkiej fortuny. W latach 1816-1828 był marszałkiem szlacheckim obwodu białostockiego, człowiekiem światłym i pojęć liberalnych. Był inicjatorem uchwał szlachty białostockiej z r. 1819, o zniesieniu poddaństwa włościan i czynił w tej sprawie bezskuteczne zabiegi u cara Aleksandra I.

Dominik Ciecierski miał dwóch synów: Justyna (15 IV 1805 -1829) i Stefana (8 II 1821-1888). Justyn jako student Uniwersytetu Wileńskiego należał w r. 1823 do filadelfistów błękitnych²². Całość majątku, wobec bezpotomnej śmierci brata, dziedziczył Stefan Ciecierski. Główną siedzibą dóbr, wprawdzie Dominika, a później Stefana Ciecierskich, były Pobikry. Baciki Średnie były tylko jednym z folwarków, toteż nie rozbudowywano programu ozdobnego,

¹⁹ AP Białystok, SNG nr 9895 i 10161

²⁰ AP Białystok, SNG, nr 10161.

²¹ AP Białystok, SNG, nr 9895.

²² H. Mościcki, *Ciecierski Dominik, h. Rawicz*, (w:) *Polski słownik biograficzny*, t. IV, Kraków 1938, s. 36-37.

pozostawał tam stary XVII-wieczny dwór i towarzyszący mu renesansowy i barokowy stary ogród, urządzony jeszcze w XVI i I poł. XVII w.

7 II 1890 r. dzieci Stefana Ciecierskiego i Jadwigi z hr. Rzewuskich podzieliły między siebie majątek po zmarłym ojcu: Czartajew, Baciki Średnie i Ciechanowiec odziedziczył Henryk Tadeusz Ciecierski (1864-1933), ożeniony z Józefiną Teklą Fortunatą Biernacką (1 VI 1873-7 VI 1966)²³. Osiadł on w pierw w Słowiczynie, a później w Bacikach Średnich na stałe i gruntownie przebudował istniejący tam wcześniejszy układ przestrzenny, wznosząc wiele nowych zabudowań i zakładając neoromantyczny park. Prace nad upiększeniem siedziby były kontynuowane jeszcze w okresie międzywojennym. XVII-wieczny dwór wyremontowano i wyposażono w żaluzje i kraty dla pnączy. Zlikwidowano zabudowania gospodarcze, otaczające dziedziniec przed dworem. Stała tam odtąd tylko jedna, nowo wzniesiona oficyna, mieszcząca tkalnię dywanów. Miejsce dziedzińca zajęły podjazd, z kolistym kwietnikiem, obwiedzionym żywopłotem oraz swobodne nasadzenia, otaczające to reprezentacyjne wnętrze ogrodowe i oddzielające je od części gospodarczej, a także dwa klomby, umieszczone przed starym dworem, symetrycznie do jego osi. Przy podjeździe ustawiono kamienną kolumnę, zwieńczoną drewnianym wazonem na kwiaty, a całe wnętrze przyozdobiono głazami narzutowymi, z dwoma rzeźbami sfinksów, ustawionymi przy bramie do parku. Równoległe do wsch. elewacji dworu usypano wysoki, ok. 1,5 m wał ziemny, na który prowadziły ośmiostopniowe kamienne schody. Pełnił on funkcję platformy widokowej oraz swoistego ogrodzenia i być może nasuwać miał skojarzenia z resztkami jakiś budowli fortyfikacyjnych. Na płn. od dworu, wśród orzechów i innych drzew owocowych, wzniesiono drewnianą oficynę gościnną, zwaną *Szwajcarką*. Teren położony na płn. i wsch. od dworu, porośnięty sosnowym lasem, przekształcono w park, usuwając część drzew leśnych, formując kilka wnętrz, sadząc nowe, różnogatunkowe grupy drzew i krzewów ozdobnych oraz przeprowadzając płynne drogi spacerowe. Jedna z nich miała charakter obwodnicy, biegnącej dookoła parku, którego naturalną granicę wyznaczał bezimienny strumień. Inna powstała wskutek przebudowy drogi z folwarku Ossolin. Pozostałe tworzyły

²³ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 3, Warszawa 1900, s. 162-163.

zapewne kilka mniejszych pętli. Granice parku obsadzono częściowo lipami, a przy niektórych drogach zasadzono grupy lip, róż i głogów. Atrakcją parku były 2 podwyższone teraz kopce ziemne – dawne prehistoryczne kurhany. Na jednym z nich, usytuowanym na wsch. od dworu wzniesiono drewnianą kaplicę. Drugi, położony nad strumieniem, w płn.-zach. części parku, wykorzystywany był jako punkt widokowy.

Opadający do rzeki teren, położony na zach. od dworu i parku zajmowały sady, sąsiadujące z dawnym stawem młyńskim, wśród których na wsch. od stawu stał drewniany dom ogrodnika. Taka lokalizacja sadów pozwalała na oglądanie panoramy założenia od strony zach., z drogi łączącej Baciki Średnie z Romanówką. Rozciągał się stamtąd piękny widok na dolinę strumienia, staw, sady, stojący na wzniesieniu dwór i górujący nad całością masyw roślinności parku.

Od tej strony wiodła, do założenia przez rzekę stara droga dojazdowa, przy której posadzono teraz aleję topolowo-lipową. Na jej osi umieszczona została nowa część gospodarcza, składająca się z licznych murowanych budynków. Stała tu też drewniana rządcówka (w płn.-wsch. narożniku dziedzińca gospodarczego), na granicy sadu założonego na wsch. od części gospodarczej i otoczonego szpalerami świerkowymi. W sąsiedztwie alei dojazdowej postawiono dom gajowego. Na płd. od części gospodarczej wzniesiono drewniane czworaki, a na zach. od niej, w lesie otaczającym folwark, od płd. i zach. ustawiono drewnianą leśniczówkę. Od leśniczówki doprowadzono przez las łukowatą drogę, łączącą aleję dojazdową z drogą biegnącą od dworu, przez część gospodarczą do wsi. (Ta droga do wsi wyznaczała przedtem granicę siedemnastowiecznej kompozycji).

W 1914 r. dobudowano do dworu, od zachodu, nową murowaną część. Stary dwór wówczas częściowo przebudowano, zmieniając m. in. formę okien, którym nadano kształt zbliżony do otworów okiennych nowej części.

Prawdziwą ozdobą dworu w Bacikach Średnich była galeria portretów. W braterskim dziale synów Stefana Ciecierskiego, uzyskał je wraz z archiwum dworskim Henryk, który przewiózł je do Słowiczyna, a później do Bacik. W czasie I wojny światowej część portretów zostało bardzo zniszczonych i Henryk Ciecierski kazał na ich miejsce sporządzić kopie. W Bacikach Średnich znajdowały się m. in. portrety Stanisława Ciecierskiego, Tomasza Ciecierskiego,

Baltazara Ciecierskiego i jego żony Anny z Gembickich, Jakuba Ciecierskiego (syna Baltazara, ojca Dominika), Dominika Ciecierskiego i jego żony Konstancji z Grzybowskich, Stefana Ciecierskiego i jego żony Jadwigi z Rzewuskich, Henryka Ciecierskiego i jego żony Józefiny z Biernackich (oba te portrety malował Ignacy Pieńkowski), Henrietty Ciecierskiej-Augustynowicz (malowała polska malarka H. Polówna), jedynaczki po Henryku (zm. 7 VIII 1992 r. Kraków). Prócz Ciecierskich znajdowały się portrety, obrazy i pamiątki po Rzewuskich, wniesione w posagu przez żonę Stefana Ciecierskiego.

W okresie międzywojennym, archiwum bacikowskie uporządkował archiwista Kozakiewicz. Wśród osobliwości kolekcji, zwracał uwagę klucz do bramy pałacowej w Mordach, pierwotnej siedziby podlaskiej gałęzi rodu Ciecierskich.

Henryk Ciecierski (1864-1933) był gorącym polskim patriotą, znawcą i zbieraczem dzieł sztuki, miłośnikiem podróży. Dzięki publikacjom jego wnuczki – Teresy Ciecierskiej-Chłapowej, opartym o przechowywane w zbiorach rodzinnych pamiątki i korespondencję dziadka, wiemy, że odbywał on liczne podróże po świecie, m. in. w 1898, 1899, 1900 i 1901 (dwukrotnie). Wraz z żoną odwiedzał Pireus, Sztambuł, okolice Moskwy, Warszawę. 10 I 1904 r. w Mediolanie urodziła się jedynaczka Henrietta Augustynowicz-Ciecierska. Bliska przyjaźń związała go z generałem tureckim Władysławem Czajkowskim vel Muzafferem paszą (1843-1907), któremu m. in. w 1899 r. przesłał dla wnuka strój narodowy polski, a leśniczy z Bacik, Adam Radomski, w 1900 r. zawiózł mu 2 psy, książkę tyczącą się wojska polskiego, nuty dla orkiestry wojskowej z patriotycznymi śpiewami polskimi, mazurkami i kozaczkami. Baciki odwiedził w 1903 r. syn Muzaffera paszy Czajkowskiego – Fuad. Wówczas to urządzono polowanie w Słowiczynie, w lasach bacikowskich, z udziałem Fuada Czajkowskiego i artysty malarza Franciszka Szewczyka. Fuad obdarował Henryka Ciecierskiego wielbłądem, który był osobliwością założenia dworsko-ogrodowego w Bacikach Średnich. Innym przyjacielem Henryka Ciecierskiego był Ismail Kemal bej vel Kemal Midhat (1880-1947), przedstawiciel młodo tureckiej opozycji wobec despotycznej władzy sułtana, zwolennik przywrócenia rządów konstytucyjnych i mason. Ten na przełomie 1900/1901 r. ucieka ze Sztambułu i przez wiele miesięcy ukrywa się w Bacikach Średnich. H. Ciecierski pisał: *Ismail Kemal,*

młodoturek i mason, pod nazwiskiem Spiridion Spanopoulo za paszportem greckim ucieka za granicę i będąc na śmierć skazanym chronił się blisko rok w naszym domu na Podlasiu, dokąd mi przyjaciele jego ogłoszenie wyroku w gazecie „Ikdam” nadesłali. Później Kemal wspominał w liście z Genewy: Czy Słowiczyń nadal pełen jest słowików ?²⁴.

Bliska przyjaźń łączyła Henryka Ciecierskiego z sędzią Władysławem Augustynowiczem. W 1931 r. córka Henryka – Henrietta, wyszła za mąż za Stanisława Augustynowicza (syna Władysława). Augustynowicze, herbu Odrowąż, byli starą ormiańską rodziną, toteż ślub Henrietty ze Stanisławem odbył się w lwowskiej katedrze ormiańskiej, a błogosławił go abp Teodorowicz. Henryk Ciecierski nie miał potomka płci męskiej i bolał, że nazwisko w jego linii zaginie. Rodzina więc złożyła wymagane deklaracje, przekazując Stanisławowi Augustynowiczowi prawo do nazwiska Ciecierski, używanego *zawsze i stale w połączeniu z nazwiskiem Augustynowicz, w nierozłącznym brzmieniu Augustynowicz - Ciecierski*. Zmianę nazwiska zatwierdził wojewoda warszawski 21 V 1932 r.

W 1931 r. we dworze bacikowskim zamieszkali: córka Henryka Ciecierskiego - Henrietta (10 I 1904 Mediolan - 7 VIII 1992 Kraków) z mężem Stanisławem Augustynowicz - Ciecierskim (28 III 1903 Brzeżany - 5 VII 1978 Kraków). Ten ostatni był z wykształcenia inżynierem rolnikiem (ukończył Dublany), toteż stał się niezwykle pomocny dla schorowanego już wówczas Henryka Ciecierskiego. Unowocześnił gospodarstwo i włożył dużo serca w uporządkowanie rodzinnych zbiorów.

W 1933 r. Henryk Ciecierski zmarł. Już po jego śmierci, 28 II 1934 r. decyzją Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku (L. AK. 180-B/34) dwór w Bacikach wpisany został do rejestru zabytków, jako zabytek architektoniczny z 1 poł. XIX stulecia. W ostatnich latach przed II wojną światową, dla odróżnienia od dobudowanej, murowanej, nowszej części zyskał nazwę *Dworek Myśliwski*.

Już przed II wojną światową, wdowa po Henryku Ciecierskim, powodowana złym proroczym snem, wywozła do Krakowa wiele

²⁴ T. Ciecierska-Chłapowa, *Polskie sentymety Muzaffera Paszy Czajkowskiego*, „Przegląd Orientalistyczny” 1985, nr 1-4, s. 31-42; T. Ciecierska-Chłapowa, *Kemal Midhat i Henri bej. Polskie przyczynki do dziejów młodotureckiej opozycji*, „Przegląd Orientalistyczny” 1998, nr 1-2, s. 84-93.

cennych i zabytkowych przedmiotów z dworskiej kolekcji. Dzięki temu uniknęły one tragicznego losu innych, podobnych podlaskich zbiorów dworskich i pałacowych, a po wojnie pozostały w rękach rodziny. Ocalało archiwum dworskie i część zabytków muzealnych.

W 1939 r. właściciele dworu w Bacikach Średnich, ostrzeżeni przez jednego ze zbolszewizowanych miejscowych chłopów, uciekli przed sowietami do Generalnej Guberni, przepływając się przez graniczny wówczas Bug. Dużą część zbiorów muzealnych i wyposażenia uratowali miejscowi chłopci - m. in. 20 płócien portretowych wyjętych z ram w galerii rodzinnej, a także archiwum.

Od 1939 do 1941 r. we dworze funkcjonował szpital. W l. 1941-1944 majątkiem zarządzali mieszkający we dworze Niemcy.

Po wojnie kompozycja została znacznie zdewastowana przez zmieniających się użytkowników: Nadleśnictwo Kąty (w l. 1946-1954), Państwowy Ośrodek Maszynowy (w l. 1954-1971) i Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolnego (w l. 1971-1973). Ponadto urządzano tu w l. 60-tych obozy harcerskie. Część dawnych budynków i fragment sadów usunięto, większość parku ponownie przeobraziła się w gęsty las, wycięto sporo drzew w kompozycji wewnątrz ogrodowych, sąsiadujących z dworem, a kaplicę dworską przeniesiono z parku do części gospodarczej i zamieniono na stróżówkę. Zniszczone też zostało wyposażenie ogrodu (kolumna, rzeźby, wał ziemny, schody, ławki).

Od 1973 r. teren założenia użytkowany był przez Wojewódzką Usługową Spółdzielnię Pracy w Białymstoku Oddział w Siemiatyczach (posiadającą wówczas część folwarczną), Nadleśnictwo Nurzec (posiadającą większość dawnego parku - dziś lasu) i Państwowe Prewentorium Przeciwgruźlicze dla Dzieci (posiadające dwór i jego najbliższe otoczenie oraz część sadów). Działalność dwóch pierwszych użytkowników charakteryzuje się stopniowym usuwaniem kolejnych elementów dawnego układu i wprowadzeniem nowych zabudowań. Prewentorium rozebrało w 1975 r. siedemnastowieczny dwór (pozostawiając nowszą murowaną część), a na jego miejscu wzniosło nowy, dwukondygnacyjny budynek prewentyjny. W jego sąsiedztwie wybudowano też kilka innych budynków. Reprezentacyjne wnętrze przed dworem zagospodarowano w sposób całkowicie różny od dawnego. Wprowadzono tam system prostych, utwardzonych dróg

oraz chodników, założono regularne kwietniki, posadzono żywopłoty i grupy krzewów, ustawiono przyrządy do zabaw i ławki oraz urządzono boisko. Przy drodze dojazdowej wybudowany został basen pływakki. Poszczególne części kompozycji powydzielano nowymi ogrodzeniami.

Z dawnych zabudowań przetrwały do dziś: murowana część dworu, szwajcarka, dom ogrodnika, dom gajowego, rządówka, leśniczówka, trzy budynki gospodarcze i dwa czworaki. Z kompozycji ogrodowej zachowały się: część nasadzeń wokół dworu, fragmenty alei dojazdowej, część sadu, przebudowany na basen przeciwpożarowy staw, wśród lasu stare świerki, sosny, lipy i modrzewie, ślady dróg parkowych i dwa kopce ziemne.

Starodrzew tak części leśnej jak i pozostałych terenów, pochodzi z końca XIX w. i z I poł. wieku XX, a składa się z: lip, jesionów, klonów, świerków, modrzewi, sosen, dębów, grochodrzewów i topól. Wyróżnia się wśród nich, liczący ok. 200 lat, jesion, rosnący dawniej w otoczeniu podjazdu. Ponadto rosną stare drzewa owocowe, stare i młode krzewy ozdobne oraz liczne samosiewy drzew i krzewów w lesie i w zaroślach.

Obiekt, częściowo przesłonięty lasami, jest dobrze widoczny od północy i wschodu oraz od zachodu z drogi Baciki Bliższe – Romaszki, skąd jak dawniej roztaczają się widoki na ogród przez dolinę rzeki. Dewastacja kompozycji sprawia, że widoki od tej strony są mniej atrakcyjne niż dawniej, a zamiana parku w las stwarza trudności, w wyodrębnieniu założenia w krajobrazie z pozostałych stron. Interesująco przedstawia się natomiast widok z wnętrza ogrodu na dolinę rzeki i położony dalej las²⁵.

W Grodnie, od 1920 r. działało Muzeum Państwowe, swym zasięgiem obejmujące całość współczesnych nam terytoriów: województwo podlaskie (Polska) i obwód grodzieński (Białoruś). Było tam jedyną państwową placówką muzealną, a zgromadzone kolekcje przetrwały do dziś w Państwowym Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Grodnie. Twórcą muzeum był Józef Jodkowski (1890-1950), który nim kierował w latach 1920-1936. Jodkowski

²⁵ E. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, *Ogrody Białostockizny. Baciki Średnie*. „Białostockizna” 1988, nr 3 (11), s. 5-8.

– rodowity grodnianin był absolwentem Szkoły Sztuk Pięknych w Moskwie i tamtejszego Instytutu Archeologicznego. Miał doskonałe rozpoznanie w zasobach zabytków obszarów Wielkiego Księstwa Litewskiego, bo z ramienia Moskiewskiego Towarzystwa Archeologicznego był delegatem-konsewatorem na gubernie: wileńską, grodzieńską i mińską. Wykonał dla zabytków z tych obszarów i eksponatom wywiezionym z Muzeum Starożytności w Wilnie w 1865 r. do Muzeum Rumiancowskiego w Moskwie bardzo obszerną, postawioną na niezwykle wysokim poziomie technicznym dokumentację fotograficzną. Służyła ona do prac, prowadzonych po 1921 r. przez Polską Komisję Rewindykacyjną.

Jodkowski był Polakiem, gorącym patriotą. Pragnął, by placówka muzealna w Grodnie, stanowiła Muzeum Narodowe Kresów Polskich. Pisał: *Jednakże nie cmentarzyskiem zabytków lub składem osobliwości ma być Muzeum grodzieńskie, lecz przede wszystkim sanktuarium pamiątek krajowych, które ma zachować, zbadać i przekazać pokoleniom następnym, wraz z dowodami odwiecznej kultury polskiej na Kresach... A ponieważ terenem działalności są powiaty: grodzieński, wołkowyski, sokólski, bielski, białostocki, suwalski i sejneński – należy się spodziewać, że apel Muzeum znajdzie oddźwięk w sercach ludzi dobrej woli, i że przyszłość tej placówki kulturalno-oświatowej będzie oparta na mocniejszych niż dziś podstawach.* Jodkowskiego Muzeum Narodowe Kresów miało odpowiadać swym poziomem, powstałym wówczas innym, takim placówkom w Krakowie, Poznaniu i Warszawie. Gromadził więc liczne dary i depozyty ziemian, kościołów, klasztorów – obrazy, rzeźby, broń, tkaniny, szkło, ceramikę, skarby monet i plomb celnych, zegary, pieczęcie, rękopisy, mapy i plany, druki. Sam prowadził wykopaliska w Surażu, Wołkowysku, Grodnie.

W 1923 r. Henryk Ciecierski przekazał Jodkowskiemu kolekcję przechowywaną w jego dworze. 8 III 1923 r. kwitował odbiór 3 półgroszy koronnych Władysława Jagiełły, 2 półgrosze koronne Kazimierza Jagiellończyka, 2 półgrosze Aleksandra Jagiellończyka i Zygmunta I z r. 1510, 6 groszy Zygmunta I z lat 1527, 1534, 1539 (3 odmiany) i 1540, 10 sztuk groszy lennych Albrychta Brandenburskiego, pistolet wschodniej roboty, ornamentowany, z lufą szerszą u wylotu i datą (destruk bez świeżo odłamanego zapalnika) z XV w., lufę od wschodniego pistoletu (parzystego). 7 IX 1923 r. wysłał kolejny kwit, dotyczący półgroszy

koronnych Kazimierza Jagiellończyka - 11, Jana Olbrachta - 10, Zygmunta I - 5 i groszy lennych pruskich z lat 1529, 1530, 1531 i 1533, koncerza żelaznego, wykopanego w Ciechanowcu, miecza żelaznego rzymskiego, znalezione w Bacikach, grota żelaznego z pobliskiego Słowiczyna (dł. 27,8 cm), grota żelaznego z Mielnika nad Bugiem (dł. 48,5 cm), 4 nożyków żelaznych, znalezionych w grobach, w pobliżu maj. Baciki (dł. 8,5, 11, 17 i 39,5 cm itd.)²⁶.

Ciecierski odnalazł na poddaszu kościoła w Siemiatyczach chorągiew wojenną, z drzewcem malowanym w skośne paski biało-amarantowe. Powiadomił o tym ciekawym znalezisku Jodkowskiego. 6 X 1924 r. ten ostatni, pisał do proboszcza w Siemiatyczach: *Kuria Diecezjalna Wileńska zezwoliła na przekazanie dawnej chorągwi wojennej, znajdującej się w kościele siemiatyckim, do Muzeum w Grodnie, w której to sprawie zostało wysłane pismo Kurii z dnia 30 IX r. b. L. 3144. Wobec powyższego, najuprzejmiej proszę o przesłanie wskazanej chorągwi, po należytych opakowaniu (owinąć w siano i obszyć) – bagażem – pod adresem: Muzeum Państwowe w Grodnie. Na koszt, związane z wyekspediowaniem i przesłaniem chorągwi proszę wystawić i przesłać rachunek. Należność zostanie niezwłocznie (z odwrotną pocztą) z podziękowaniem zwrócona.* Chorągiew również trafiła do grodzieńskiego muzeum. 5 II 1925 r. Jodkowski dziękował Henrykowi Ciecierskiemu za chorągiew wojenną z drzewcem z kościoła w Siemiatyczach, pow. bielskiego, otrzymanej za pośrednictwem JWP Henryka Ciecierskiego, na mocy zezwolenia Kurii Biskupiej w Wilnie. Po II wojnie światowej chorągiew została, wraz z innymi zabytkami pisma staro-cerkiewno-słowiańskiego, wywieziona z Grodna. Rozpoznał ją w zbiorach Tretiakowskiej Galerii, piszący te słowa w listopadzie 1998 r.

Ok. 1946 r., jeden z oddanych przedwojennych pracowników Bacik Średnich, cieśla majątkowy, który wcześniej w 1939 r. uratował Ciecierskich-Augustynowiczów przed sowietami i zbolszewizowanym miejscowym chłopstwem, ukrywał i ułatwił przeprawę przez Bug, największy przyjaciel rodziny, starał się przewieźć do Krakowa, wyjętą z ram i krosien, zrolowaną galerię portretów rodzinnych, aby wręczyć ją właścicielom. W Warszawie został zatrzymany przez funkcjonariusza Urzędu Bezpieczeństwa, a portrety mu odebrano. Dopiero po długich staraniach, z pośrednictwem dyrektora Muzeum

²⁶ Pięć pokwitowań w archiwum rodziny Ciecierskich-Augustynowiczów z Bacik.

Narodowego w Warszawie, udało się Augustynowiczom-Ciecierskim, odzyskać je. Chłopi chętnie zwracali przedmioty, przechowane przez wojnę. Nie wszystkie jednak wróciły do swych dawnych właścicieli. Po latach, w rękach młodych chłopców z Siemiatycz, znalazły się mizerykordia i sztylecik, z wysadzaną rękojeścią, którą wandalę pozbawili części kamieni. Mimo starań Augustynowiczów-Ciecierskich zabytki te nie wróciły do rodzinnej kolekcji, lecz ok. 1969 r. zostały zdeponowane w Państwowym Muzeum w Białymstoku²⁷.

Innym przedmiotem związanym z kolekcją Henryka Ciecierskiego z Bacik był rzekomy portret tzw. trumienny o. Faustyna Ciecierskiego (1774-1832)²⁸. Nie był oryginałem lecz dowolną wizją bohatera z przełomu XVIII i XIX w., utrzymaną w manierze portretu trumiennego, namalowany na blasze w 100 rocznicę jego śmierci w przez Władysława Augustynowicza, sygnowany przez niego: *Vlad. Aug. pinxit*. Przedmiot ten, według twierdzeń, miał być znaleziony na śmietniku przy dworze bacikowskim w 1939 r., przechowany, a w latach 70-tych XX w. sprzedany Muzeum Koszalińskiemu, gdzie nawet poddano go konserwacji. Ekspozowany został też na wystawie portretu trumiennego w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Muzeum Okręgowe w Koszalinie, po zwróceniu uwagi na niezabytkowy charakter przedmiotu zwróciło go w 1998 r. Teresie Ciecierskiej-Chłapowej.

Rzekomy portret o. Faustyna Ciecierskiego jest mistyfikacją. Autor komentarza w 1998 r. pamiętnika Faustyna Ciecierskiego, p.t. *Znaczniejszych przypadków pewnego z Syberii powrotu Polaka w 1801 r. Z najobszerniejszej kopii rękopiśmiennej do druku przygotowali Antoni Kuczyński i Zbigniew J. Wójcik*, powątpiewał o łączności malowidła z o. Faustynem Ciecierskim. Pisał: *Wspomniano uprzednio, że zachował się portret trumienny dominikanina herbu Rawicz, który do 1939 r. był przechowywany w zbiorach Ciecierskich w Bacikach Średnich koło Siemiatycz. Po zmiennych kolejach portret ten trafił do Muzeum Okręgowego*

²⁷ Informacje Teresy Ciecierskiej-Chłapowej z Krakowa. Według niej w wileńskim kościele dominikanów przechowywany jest obecnie inny portret o. Faustyna Ciecierskiego.

²⁸ Na istnienie tego obrazu zwrócił mi uwagę prof. Z. J. Wójcik w trakcie dyskusji na konferencji naukowej *200 rocznica śmierci Anny księżnej Jabłonowskiej*, w Siemiatyczach 6 lutego 2000 r., za co serdecznie mu dziękuję.

w Koszalinie, gdzie jest obecnie przechowywany. Twarz jest stosunkowo młoda, włosy na głowie silnie cofnięte do tyłu, broda i wąsy siwe, łuki nad oczyma wyraźne – czarne brwi. Z pewnością nie jest to portret mężczyzny, który umierając miał 72 lata.

Portret trumienny dominikanina opisała Irena Siwkowska, zwracając uwagę na podpis malarza: *Vlad. Aug. pinxit*²⁹. W 1826 r. w zakonie o zbliżonym nazwisku był Dominik (imię z pewnością zakonne) Augustynowicz, który tego właśnie roku pozostawał w Petersburgu. Tym samym, raczej należy wykluczyć domniemanie, że malował on portret zmarłego dominikanina. Malarz miał niewątpliwie wprawna rękę. Istnieje więc szansa na ustalenie jego nazwiska. Sugestii Siwkowskiej, przypisującej wizerunkowi oblicze Faustyna Ciecierskiego, przeczą pewne okoliczności. Ks. Faustyn nie lubił brody. Nosił ją jednak w czasie podróży na Syberię. Była ona bardzo gęsta (dlatego wszędzie nazywano go archirejem). Na portrecie jest to broda skromna. Te i inne okoliczności świadczą raczej, iż jest to portret trumienny Feliksa Ciecierskiego, a może nawet Michała Ciecierskiego lub kogoś innego. Istniejący portret trumienny dominikanina herbu Rawicz, to zatem jeszcze jedna zagadka, związana z życiem zasłużonego przeora dominikanów wileńskich. Można mieć nadzieję, że przynajmniej niektóre z nich zostaną rozszyfrowane po odnalezieniu *Historii domowej*, w której ks. Faustyn pisał wiele także o Feliksie Ciecierskim³⁰. W 1956 r. Stanisław Augustynowicz-Ciecierski sprzedał Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu 3 rękopiśmienne kodeksy, pochodzące ze zbiorów bacikowskich. Pierwszy z nich był kopiariuszem różnych pism politycznych, listów i utworów literackich (m. in. prozy Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, fraszek Wacława Potockiego i wielu anonimowych autorów) z 2 poł. XVII i 1 poł. XVIII w. Drugi kodeks z genealogią rodu Ossolińskich był zatytułowany: *Stylus genearchicae arboris asendentia primaevorum e radice Toporeorum demonstrans capita hoc est a primo progenitore Toporeo usque ad Starzonem Magnum omnium Starzonum*

²⁹ I. Siwkowska, *Portret trumienny o. Faustyna Ciecierskiego*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, t. 19, 1992, s. 101-105.

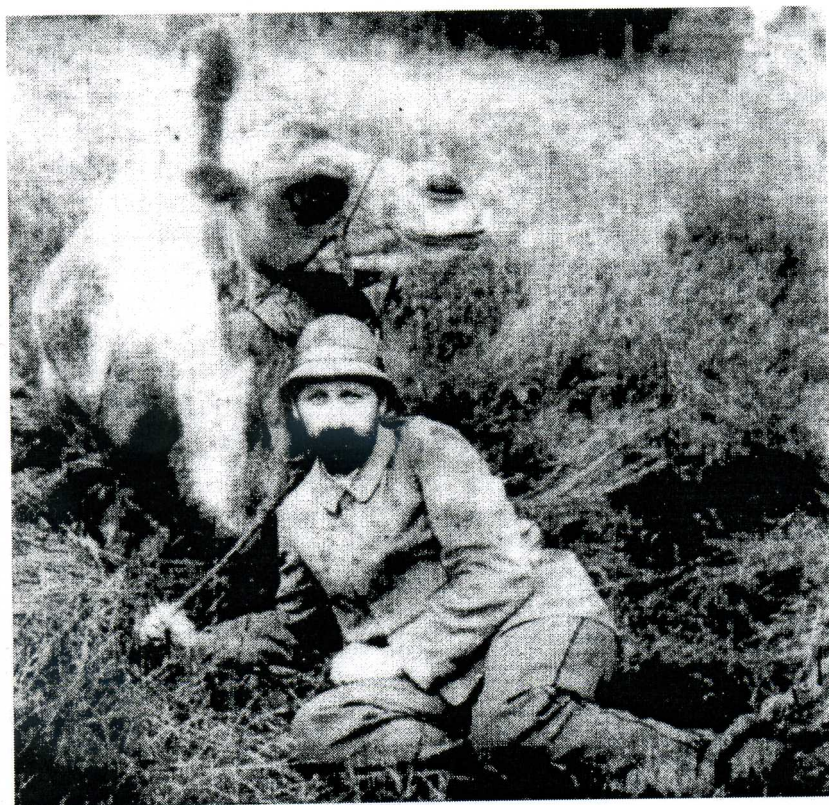
³⁰ Z.J. Wójcik, *Przeor Faustyn Ciecierski i jego pamiętniki z katorgi nerczyńskiej*, (w:) F. Ciecierski, *Znaczniejszych przypadków pewnego z Syberii powrotu Polaka w 1801 r. Z najobszerniejszej kopii rękopiśmiennej do druku przygotowali Antoni Kuczyński i Zbigniew J. Wójcik*, Warszawa-Wrocław 1998, s. 316-317.

protoparentem, spacio annorum 866 crescens. Trzeci rękopis zawierał rejestry i kopiariusze aktów i dokumentów, dotyczących podlaskich dóbr Ossolińskich, a składał się z trzech części. Część pierwszą stanowiły 142 fascykuly akt z lat 1459-1711, dotyczących dóbr Ciechanowiec, Sterdyń i innych, pt. *Regestrum variarum dispositionum, videlicet donationum, obligationum, cessionum, quietationum, contractuum, roborationum ad bona domus ill[ustr]ium et m[agnifi]corum comitum de Tęczyn Ossolińskich, regulantiu[m] tum decretorum varior[um]g[ue] processuum, conscriptum 1715 anno*. Część druga zawierała kopie wyciągów z akt grodzkich i ziemskich nurskich, drohickich, gnieźnieńskich i brańskich z lat 1617 - 1677, dotyczących dóbr Ciechanowiec - *Liber variarum inscr[ipti]onum ciechanoviecens[is] haeredit[is] g[enero]sae Leonorae Monwidowna [Monwid Irzykowiczowna relictiae primi ol[im] g[enero]si baronis Bremer colonelli Sacrae Regiae Maiestatis ad praesens secundi matrimonii consor]tis g[enero]si Nicodemi Jabłonowski notarii terrae nuren[sis] anno d[omi]ni 1669*. Część trzecia obejmowała treść pierwszego fascykulu akt z lat 1692-1747 i nosiła tytuł: *Regestrum documentorum ad bona Czartajew spectantium anno d[omi]ni 1757 conscriptum*³¹.

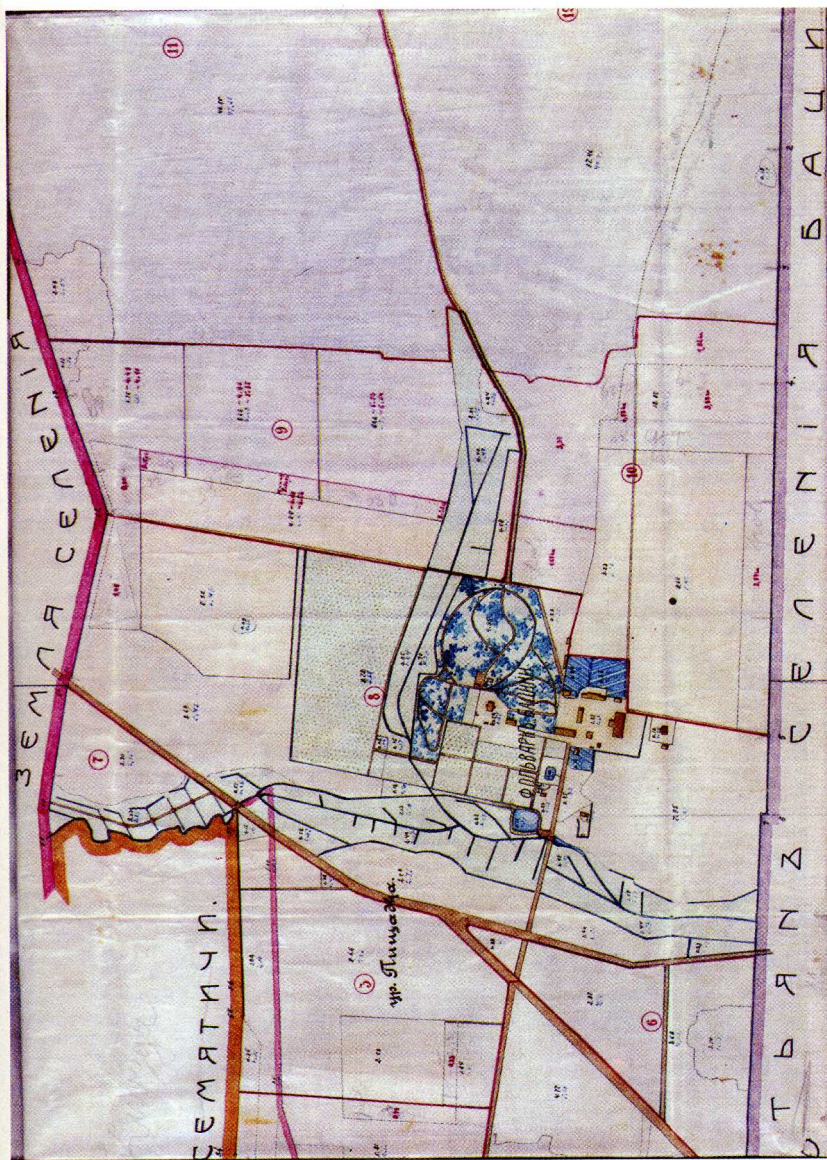
Po 1968 r. Stanisław Augustynowicz-Ciecierski przekazał Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu dużą część archiwum rodzowego z Bacik Średnich (10 teczek dokumentów, ponad 1000 pozycji)³².

³¹ Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps nr 12806/I, 12807/I, 12808/I. Por. *Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, t. III, Wrocław 1966, s. 497-504.

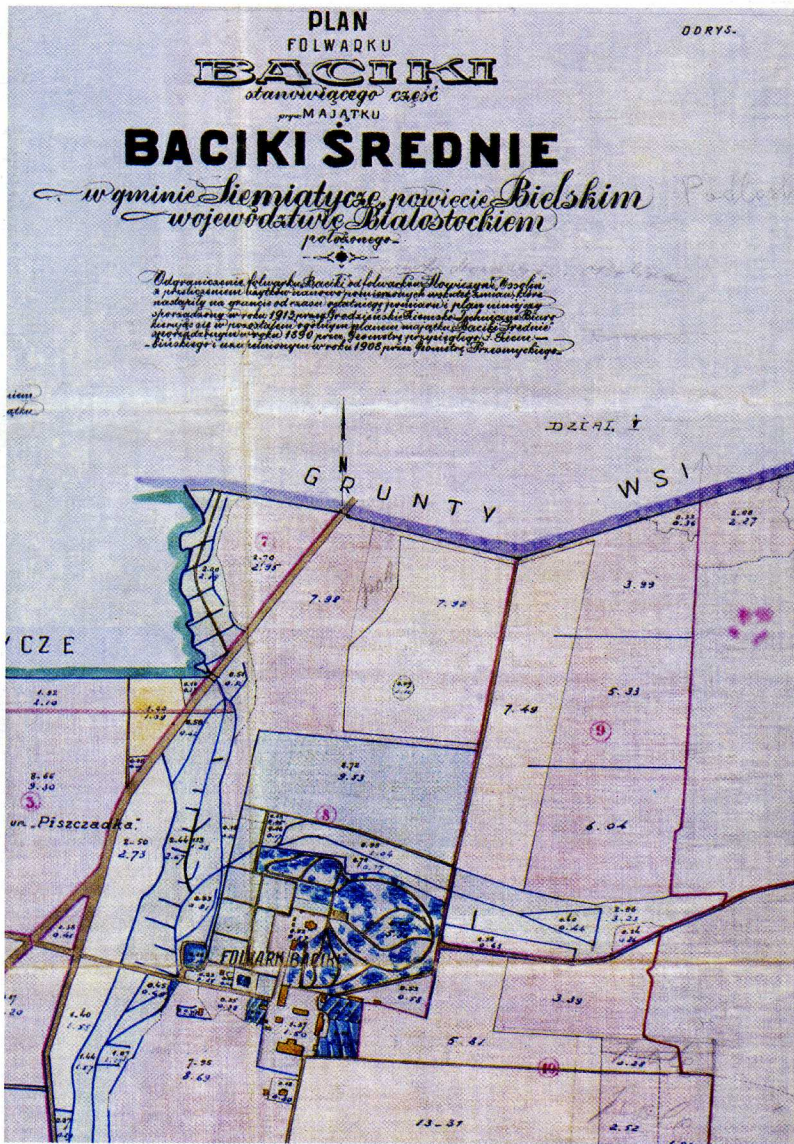
³² K. Uszyński, *Muzeum Rolnictwa im. Ks. Krzystofa Kluka w Ciechanowcu*, Warszawa 1998, s. 9.

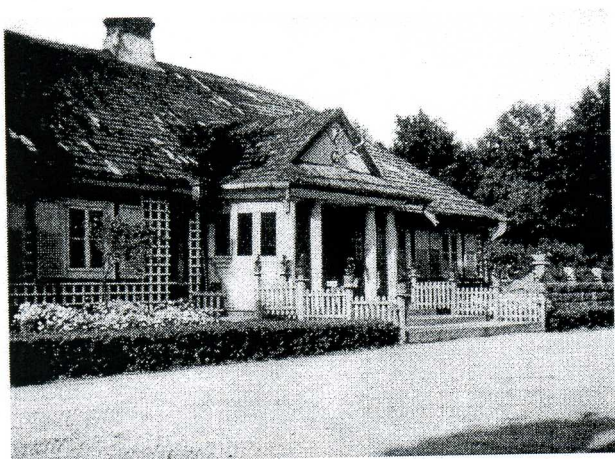
Ryc.5. Henryk Ciecierski z wielbłądzą Basią. Fotografia, ok. 1910 r.
Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.6. Plan folwarku Baciki Średnie z 1913 r. Skala 1:5000. Fragment z siedzibą dworską i układem parku. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.7. Plan folwarku Baciki z 1913 r. Kopia z 1927 r. Skala 1:5000.
Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.8. Baciki Średnie. Dwór. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.9. Baciki Średnie. Aleja w parku. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.10. Baciki Średnie. Wnętrze ogrodowe ze Sfinksem. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

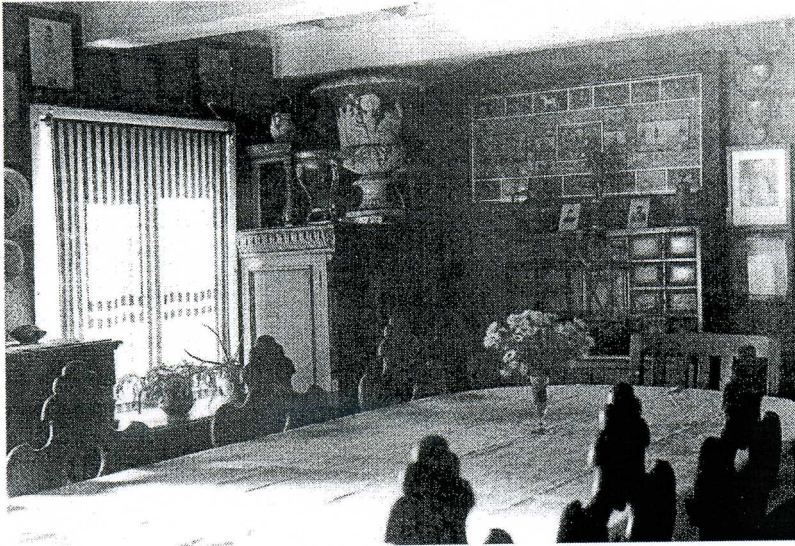
Ryc.11. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Salon. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

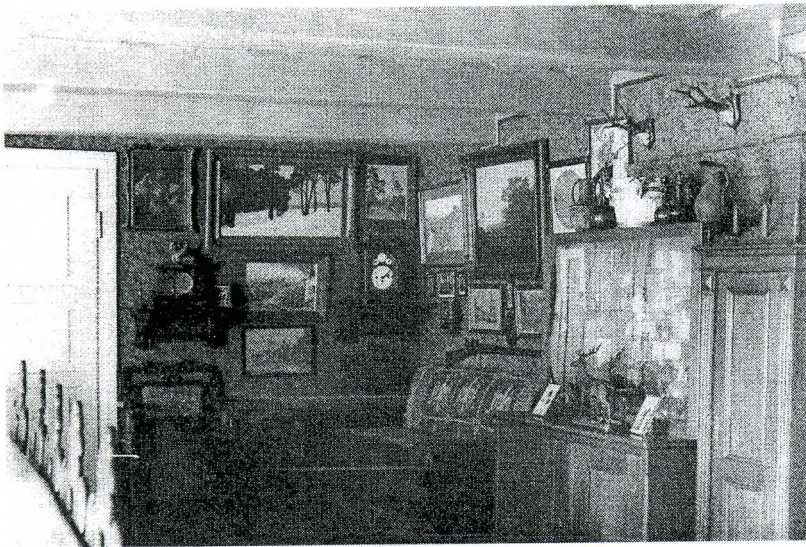
Ryc.12. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Salon. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

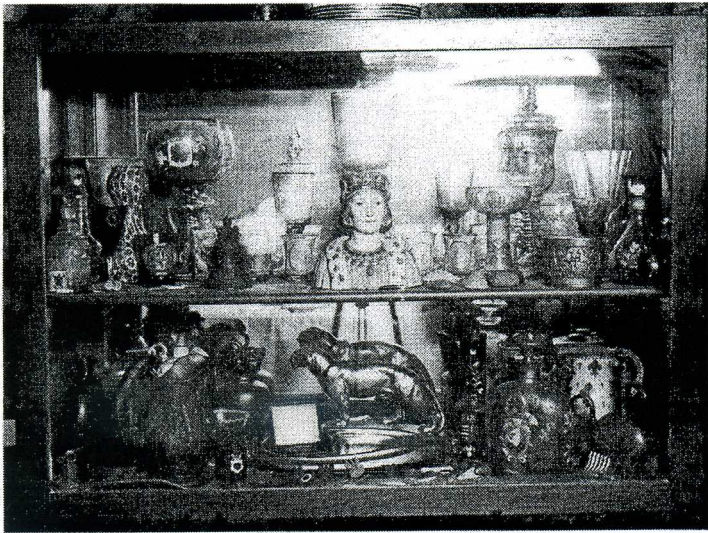
Ryc.13. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Gabinet. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

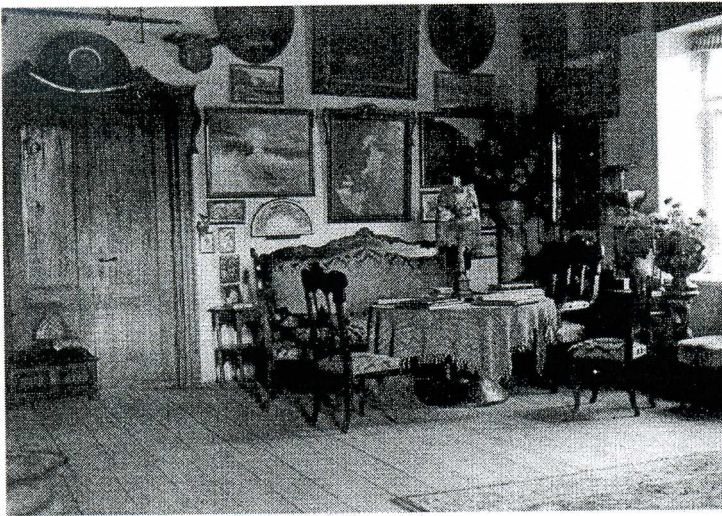
Ryc.14. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Jadalnia. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.15. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Jadalnia. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

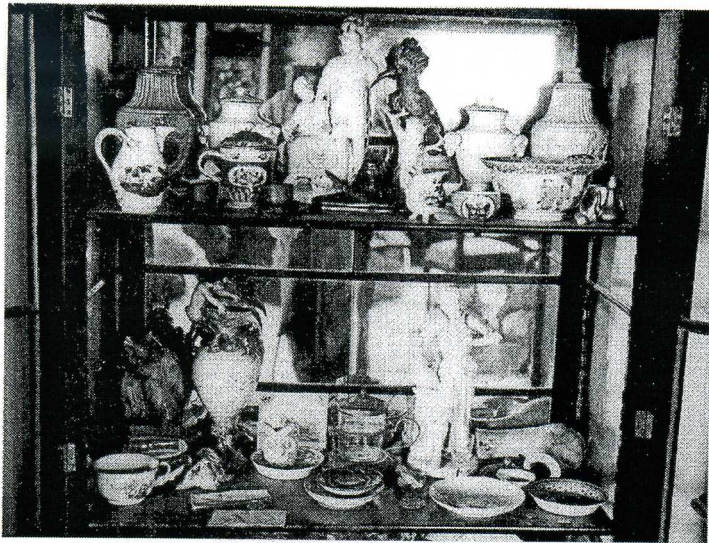
Ryc.16. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Witryna z polskim szkłem.
Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.17. Wnętrze dworu w Bacikach. Salon z kolekcją obrazów
i widocznym mieczem, ofiarowanym do Muzeum Grodzieńskiego.
Zbiory rodzinne Ciecierskich.

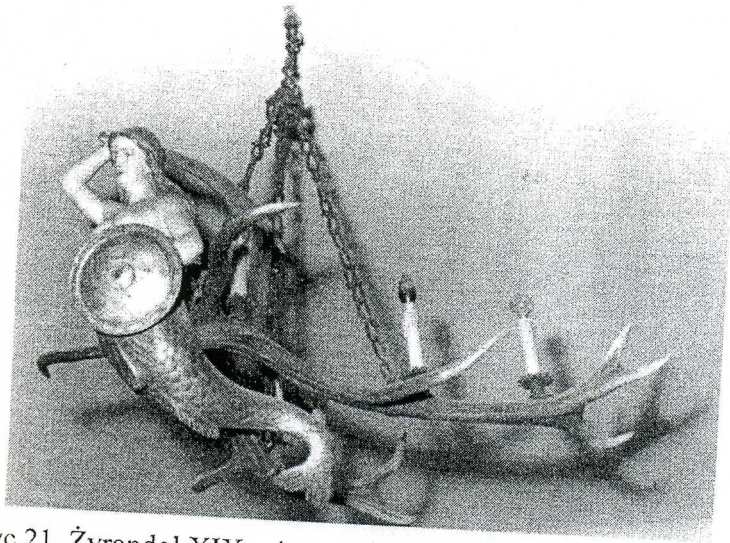
Ryc.18. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Kolekcja szkła weneckiego, porcelany i majoliki europejskiej. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.19. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Kolekcja porcelany europejskiej. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

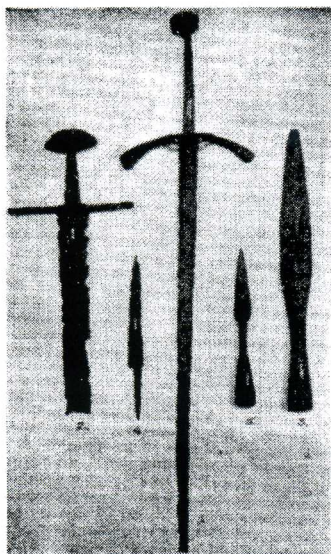
Ryc.20. Baciki Średnie. Wnętrze dworu. Kolekcja zabytkowych sreber. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.21. Żyrandol XIX-wieczny z dworu w Bacikach: Meluzyna połączona z Syrenką warszawską. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

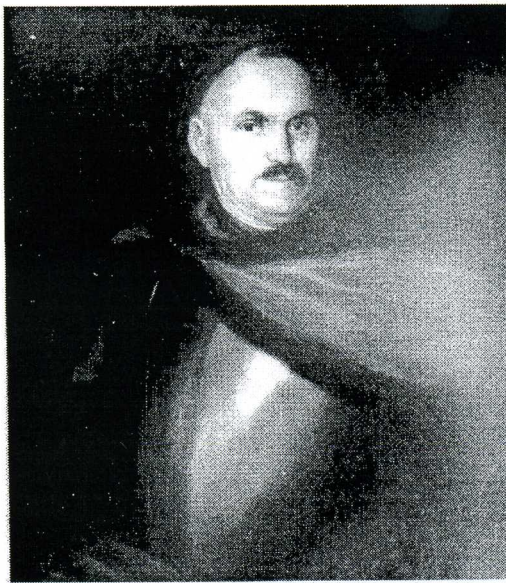
Ryc.22. Wnętrze dworu w Bacikach. Trofea myśliwskie i dawne uzbrojenie rycerskie. Fotografia, ok. 1930 r. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

Ryc.23. Broń z wykopalisk Henryka Ciecierskiego właściciela majątku Baciki Średnie koło Siemiatycz, ofiarowana w 1923 r. do Muzeum Państwowego w Grodnie. Fot. Józef Jodkowski. 1923. *Muzeum w Grodnie. Sprawozdania z czynności za rok 1923*, Grodno 1924 (Sprawozdanie kasowe).

Ryc.24. Chorągiew wojenna Iwana Sapiehy, z ok. 1500 r. pozyskana do Muzeum Państwowego w Grodnie w 1924 r.. Zbiory Trietiakowskiej Galerii w Moskwie. Fot. Waldemar Franciszek Wilczewski. 1998

Ryc.25. Baciki Średnie. Galeria portretów rodzinnych Ciecierski Baltazar (zm. 15 VII 1750). Portret. Kolekcja prywatna.

Ryc.26. Ciecierska z Gembickich Anna. Żona Baltazara Ciecierskiego. Portret. Kolekcja prywatna.

Ryc.27. Ciecierski Jakub (syn Baltazara, ojciec Dominika). Portret. Kolekcja prywatna.

Ryc.26. Ciecierska z Gembickich Anna. Żona Baltazara Ciecierskiego. Portret. Kolekcja prywatna.

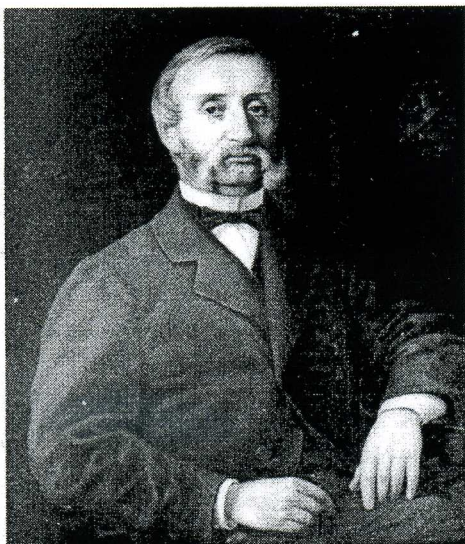
Ryc.27. Ciecierski Jakub (syn Baltazara, ojciec Dominika). Portret. Kolekcja prywatna.

Ryc.28. Ciecierski Dominik (syn Jakuba, ojciec Stefana). Portret.
Kolekcja prywatna.

Ryc.29. Ciecierska z Grzybowskich Konstancja (żona Dominika).
Portret. Kolekcja prywatna.

Ryc.30. Ciecierski Stefan (syn Dominika, ojciec Henryka). Portret.
Kolekcja prywatna.

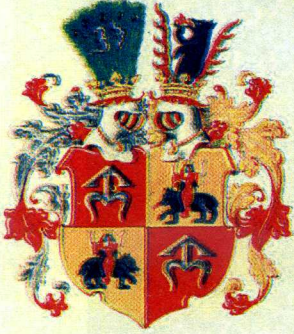

Ryc.31. Ciecierski Henryk (syn Stefana, ojciec Henrietty). Portret.
Malował Ignacy Pieńkowski. Kolekcja prywatna.

Ryc.32. Ciecierska Józefina z Biernackich. Portret. Malował Ignacy Pieńkowski. Kolekcja prywatna.

INSTYTUT HERALDYCZNY
zarejestrowany na zasadzie Dekretu Naczelnika Państwa
z dn. 1919 r. / D. P. P. P. N. 4 / poz. 161 / przy Sądzie Okręgowym
w Warszawie / R. H. A. XVII 211 / **WYCIĄG**

KSIEGI HERBOWE

tom 2-gi część 1-sza fol. 182

Obok ogłoszonego godła herbów:

„Odrowoż / Augustynowiczów”

„Rawicz / Ciecierskich”

razem połączone, stanowią,

zgodnie z zasadami wiedzy he-

raldycznej jak również z Rycerz-

skiego Stanu tradycjami, tak

zwany herb własny rodziny:

Augustynowiczów-Ciecierskich

czego niemał pbowiedomdy przechowywane są w zbiorze ksiąg

i aktów Generalnego Armoryjalu Rycerstwa i Szlachty na lie-

niach Korony Polskiej oraz w X Litwy i Rusia zwłaszcza w

Dziale Szczególnym Księga „S” Suplementa fol. 590 nr. 1074

co, w celu wydania miennego wyciągu J. W. U. J. M. C. Panu

Stanisławowi Augustynowiczowi-Ciecierskiemu herbu

własnego, do niniejszej Księgi Specjalnej włącznięte zostaje.

za zgodność: *[signature]*

w/p Sekretarz:

[signature]

Dyrektor:

[signature]

Warszawa, dn. 16 grudnia 1936 roku

Ryc.33. Dyplom heraldyczny rodziny Augustynowiczów-Ciecierskich z 1936 r. Zbiory rodzinne Ciecierskich.

MUZEUM w GRODNIE.

m: Grodno, dnia 10 września 1923 r.

L. 107
Wykopalska z pow.
bielskiego - potwier-
dzenia odbioru.

Do
J. W. Pana Henryka hr. Ciecierskiego
w Białymstoku
pow. bielski

Muzeum Państwowe w Grodnie niniejszem potwierdza
odbior darów, wyszczególnionych w załączonych kwitowaniach
oraz składa za nie jaknajmniej podziękowanie.
Zaś: kwity NN 85, 86 i 87.

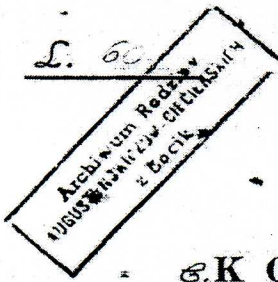
Kustosz Muzeum

J. W. Ciecierski
Kustosz

Archiwum Rodziny
HENRYK CIECIERSKI
z Kozłowa

Ryc.34. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich

L. 60 m. Grodno, d. 8. III 1923 r.

K O M I S Y A
opieki nad zabytkami sztuki i kultury
przy Starostwie Grodzieńskim.

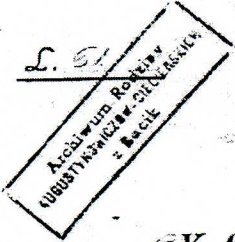
niniejszem kwituje z odbioru 1) 3 półgroszy koronnych
Władysława Jagiełły, 2) 2 półgroszy kor. Kazimierza Jagiellończyka, 3) 2 półgroszy Aleksandra Jag.
Zygmunta I z r. 1510, 4) 6 groszy Zyg. I z lat 1524, 1534, 1539 (3 odm.) i 1540, i 5) 10 mł.
groszy lennych Albrechta Brandenburskiego złożonych w darze ~~jako depozyt~~ przez p. Henryka
Ciecierskiego.

KUSTOZ MUZEUM
PAŃSTWOWEGO W GRODNIE
i Sekretarz komisji
Prof. J. J. J.

Ryc.35. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich

L. 51

m. Grodno, d. 8. III 1923 r.

K O M I S Y A
opieki nad zabytkami sztuki i kultury
przy Starostwie Grodzieńskim.

niniejszem kwituje z odbioru *pistoletu wschodniej
roboty, ornamentowanego z lufą, nasadą u
wylotu i datą 1111 i z lufy od pistoletu
(francuskiego) z datą 1111.*

złożonych w darze - jako depozyt - przez p. *Henryka*
Dr. Ciecierskiego.

Kierownik biura
i Sekretarz komisji
M. Rodyński
*Zapalnik srebreny odłamany, brak
Dof.*

Ryc.36. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich

L. 27
Archiwum Rodziny
HENRYKA CIECIERSKICH

m. Grodno, d. 7 X 1923 r.

MUSEUM PAŃSTWOWE
GRODNO

K O M I S Y A

opieki nad zabytkami sztuki i kultury
przy Starostwie Grodzieńskim./

niniejszem kwituje z odbioru *pożegranie kor. Karolice-
na Jag. 11, Jana Albrahka 10, Tygmun-
ta I - 5 i grony lennych pruskie z
lat 1529, 1530, 1531 - 1533.*

złożonych w darze jako depozyt przez p. *Henryka
Ciecierskiego.*

Kierownik biura
i Sekretarz komisji
Krzysztof...

Ryc.37. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich

L. 26

Archiwum Rodziny
Augustyna z Docię

m. Grodno, d. 7 IX 1923 r.

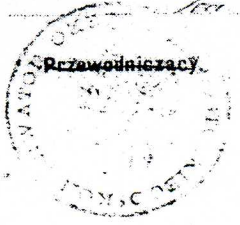
K O M I S Y A

**opieki nad zabytkami sztuki i kultury
przy Starostwie Grodzieńskim.**

niniejszem kwituje z odbioru *Koncerna relarwego,*
mate. pod Orchałowem, ul. mirona rel. 2mal
w Baciakach, groda rel. ze Stawronijem (dł. 27,8 cm)
i groda rel. z Mielnicha (dł. 48,5 cm)

złożonych w darze-jako ~~depozyt~~ przez p. *Henryka*

Henryka Ciecierskiego

Przewodniczący

Kierownik biura
i Sekretarz komisji

Józef Białkowski

Ryc.38. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich

L. P. 13
L. DZ. 28/6

M. GRODNO
DNIA 5 Lutego 1925 R.

MUZEUUM
W GRODNIU

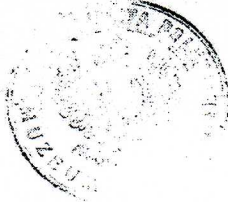
DYREKCJA MUZEUM PAŃSTWOWEGO W GRODNIU
NINIEJSZYM POTWIERDZA ODBIÓR CENNEGO DARU,
ZESŁANEGO PRZEZ

A MIANOWICIE

*Chorągwie wojennej z drapeczkami z kości
w Sierbia tysiąc, pow. Grodzieńskiego otrzymanej
za pośrednictwem J. Henryka Ciecierskiego
z jego małżonką Karoliną Ciecierską
w Grodnie*

ORAZ WYRAŻA JAKNAJUPRZEJMIJĄCZĄ PODZIĘKOWANIE.

Archiwum Rodziny
AMNISTYKACJI CIECIERSKICH
z Bezik

DYREKCJA
Henryk Ciecierski

Ryc.39. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich

L. 87

m. Grodno, d. 7. VII 1923 r.

Archiwum Rodziny
INDUSTRIALNA - G. PIENKOW
z Bielska

MUZEUW W GRODNIU

KOMISJA

opieki nad zabytkami sztuki i kultury

przy Starostwie Grodzieńskim

niniejszem kwituje z odbioru *czterech masynek*

szlacheckich, emalowanych i srebrnych

z kolekcji maj. Ciecierskiego, datami: 8, 5, 11, 17

39,5 cm

złożony w darze jako depozyt przez p. *Henryka*

in. Ciecierskiego

Wiceprezident
Miszewski
Nierownik-biura
i Sekretarz komisji

Józef Miszewski

Ryc.40. Potwierdzenie Muzeum Państwowego w Grodnie odbioru darów otrzymanych od Henryka Ciecierskiego Zbiory rodzinne Ciecierskich